

и достижений зарубежной науки и техники.

Однако задача формирования производственно-технической интеллигенции встала сразу же после Октябрьской революции. Поэтому следовало бы рассматривать данную проблему не с 1921, а с 1917 года. В целом же работа Н. В. Василевской является существенным вкладом в изучение истории формирования производственно-технической интеллигенции БССР.

**М. Ф. Чудаев, А. И. Кожушков,
О. А. Яновский**

М. С. Корзун. Русская православная церковь на службе эксплуататорских классов. X век — 1917 год. Минск: Беларусь, 1984. 255 с.;

Его же. **Русская православная церковь. 1917—1945 годы.** Минск: Беларусь, 1987. 111 с.

Праваслаўныя багасловы даўно вылучылі і настойліва прапагандуюць тэзіс пра тое, што Руская праваслаўная царква заўсёды была разам з народам ў яго радасцях і смутку. Такая ідэялізацыя гісторыі царквы знаходзіць адбітак не толькі ў свядомасці веруючых, але падчас і ў публіцыстычных выступленнях некаторых дзеячаў культуры і ў асобных літаратурных творах, аўтары якіх не заўсёды крытычна ацэньваюць тыя або іншыя падзеі мінулых стагоддзяў. Што датычыцца навукова-атэістычнай і гістарычнай літаратуры, то ў ёй, па сутнасці, на працягу многіх гадоў, акрамя кнігі М. С. Гардзінкі «Крещение Руси: Факты против легенд и мифов» (Л., 1984), не было сур'ёзных даследаванняў гісторыі і палітыкі Рускай праваслаўнай царквы. Гэты прабел у значнай ступені запаўняюць дзве ўзаемазвязаныя кнігі М. С. Корзуна.

У першай кнізе аўтар са спасылкай на шматлікія гістарычныя звесткі абвяргае багаслоўскія імкненні даць правідэнцыялісцкую трактоўку ўвядзення хрысціянства на Русі ў канцы X стагоддзя, а таксама ўяўленне пра адносную лёгкасць хрысціянізацыі шырокіх народных мас і паказвае, што князь Уладзімір кіраваўся палітычнымі меркаваннямі пры выбары веры. У далейшым новая рэлігія распаўсюджвалася пры дапамозе прыманак і прымусу. З самага пачатку яна адпавядала інтарэсам класа феодалаў, што фарміраваўся на Русі, ідэялагічна апраўдваў яго панаванне. На багатым фактычным матэрыяле аўтар пераканаўча сцвярджае, што на працягу ўсёй дакастрычніцкай гісторыі нашай краіны Руская праваслаўная царква ніколі не выступіла ў ролі абаронцы народа, а заўсёды была на баку прыгнятальнасці.

Прынцыпова важным з'яўляецца аналіз пазіцыі Рускай праваслаўнай царквы ў гады татара-мангольскага панавання, паколькі па гэтаму пытанню існуе нямаля скажэнняў. Самі багасловы напаме-на ўзьялічваюць факт бласлаўлення Сергіем Раданежскім маскоўскага князя Дзімітрыя Іванавіча на поход супраць войск

Мамая, а таксама ўдзелу ў гэтым паходзе і гераічнай гібелі манахаў Аслябі і Перасвета. Гэты факт падчас ідэялізацыі і ў некаторых перыядычных выданнях. М. С. Корзун паказвае, што на першых парах пасля пакарання Русі «хань лічылі царкву палітычнай сілай і выкарыстоўвалі яе ў сваіх інтарэсах». Пазней «разам з ростам магутнасці рускай дзяржавы, што праявілася ў здольнасці супрацьстаяць Залатой Ардзе, адбывалася і змена адносін царквы да завабнікаў» (с. 49). Тым самым становіцца відавочным, што палітычная пазіцыя царквы ў канчатковым выпадку вызначалася характарам ўмоў, у якіх яна дзейнічала. Што датычыцца самой перадгісторыі Кулікоўскай бітвы, то з боку вышэйшага праваслаўнага іерарха Русі мітрапаліта Кіпрыяна якраз і не было адназначнай падтрымкі, таму малітву Сергія Раданежскага за будучую перамогу нельга лічыць малітвай усёй царквы.

Увесь ход даследавання паказвае, што праваслаўная царква ў дакастрычніцкі перыяд заўсёды дзейнічала ў саюзе з пануючымі класамі, з самадзяржаўем супраць прыгнечаных мас, супраць іх сацыяльнага і духоўнага вызвалення. У заключнай частцы кнігі аўтар справядліва піша: «Праваслаўная царква заўсёды прапагандавала браталюбства паміж хрысціянамі пры адзінай умове, што эксплуатаемыя будуць падпарадкоўвацца голасу тых, хто мае ўладу. Як толькі працоўныя ўздымаліся на справядлівую вызваленчую барацьбу і не хацелі падпарадкоўвацца, царква прывывала сабе права гаварыць ад імя народа і аб'яўляла рэвалюцыйны народ ворагам Расіі, бласлаўляла прымяненне зброі супраць уласных веруючых» (с. 239).

У другой кнізе ўпершыню ў савецкай гістарычнай літаратуры зроблены шырокі аналіз тых працэсаў, што адбываліся ў Рускай праваслаўнай царкве ў 1917—1945 гадах. Аўтар падрабязна аналізуе дзейнасць царквы ў перыяд падрыхтоўкі і ажыццяўлення Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, грамадзянскай вайны і інтэрвенцыі, у 20—30-я гады і ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. За гэты час царква зрабіла круты паварот ад непрызнання Савецкай улады і праклёнаў у яе адрас да патрыятычнага служэння Радзіме ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Змена курса, як дэталёва паказвае аўтар, далася праваслаўнай царкве нялёгка. Яна праходзіла ў складанай унутранай барацьбе паміж рознымі коламі царкоўнікаў — старацаркоўнікамі, абнаўленцамі, аўтакефалістамі — і з улікам пазіцый веруючых. Пераход царквы на патрыятычныя пазіцыі быў прадвызначаны ўсім ходам развіцця новага, сацыялістычнага грамадства.

Кнігі М. С. Корзуна ўносяць значны ўклад у вывучэнне складаных пытанняў гісторыі хрысціянства ў нашай краіне і саслужаць добрую службу выкладчыкам навуковага атеізму, гісторыкам, студэнтам. Разам з тым варта зазначыць, што ў іх да крыўднага мала матэрыялу з гісторыі праваслаўнай царквы на тэрыторыі Беларусі. А даследаванне адрасуецца бе-

ларускім чытачам. Маглі быць больш шырока выкарыстаны гістарычныя крыніцы, у прыватнасці летапісы.

Д. М. Мацяс

А. П. Мельников, П. П. Силиванчик. **Научное управление культурой в социалистическом обществе.** Минск: Университетское, 1988. 159 с.

В условиях совершенствования социализма необычайно возрастают значение и роль научного управления всеми сферами общественной жизни, в том числе и духовной культурой. Между тем если вопросам руководства экономикой и социальными процессами посвящена значительная научная литература, то по проблеме управления культурным строительством до сих пор мало исследований.

Рецензируемая работа — одна из первых попыток рассмотреть структуру и механизм научного управления духовными процессами в социалистическом обществе как динамическую, многоуровневую систему, которая учитывает действия объективных общественных законов и представляет собой единство объекта управления и его субъекта.

В монографии раскрываются методы научного регулирования духовных процессов, значительное внимание уделяется принципу демократического централизма и критериям управленческой деятельности. Авторы справедливо отмечают, что существующий ныне механизм в сфере культурного обслуживания ориентирует учреждения культуры прежде всего на достижение финансовых показателей. В результате задачи активного духовного развития личности оказываются как бы на втором плане. В управлении культурой, утверждают авторы, экономические критерии не могут характеризовать совокупную идеологическую и социальную эффективность культурной политики.

Значительное внимание уделяется анализу руководящей роли Коммунистической партии в духовной жизни общества, ее организаторской и воспитательной функции. В работе убедительно показано, что КПСС в руководстве культурой решительно выступает против всякого рода администрирования, некомпетентного вмешательства в вопросы художественного творчества, субъективизма в оценке произведений литературы и искусства, что партийное руководство в сфере художественной культуры осуществляется методами убеждения и воспитания, созданием творческой обстановки и взаимопомощи.

В разделе, посвященном роли социалистического государства в управлении духовными процессами, авторы основное внимание сосредоточивают на совершенствовании организационного механизма управления. Расчлененность управления народным образованием и культурой во многом затрудняет осуществление согласованных мер по обучению и воспитанию подрастающего поколения. В этой связи заслуживает внимания предложение ав-

торов о необходимости создания надведомственных органов, которые координировали бы деятельность близких по содержанию отраслей культуры.

Последний раздел работы посвящен анализу проблемы возрастания творческой активности масс в управлении культурой. Много внимания уделяется роли различных общественных организаций и формирований в управлении культурным строительством, развитию социалистической демократии и самоуправления в этой сфере.

Работа, на наш взгляд, не лишена некоторых недостатков. Следовало бы дать определение понятия «культура», показать возрастание роли духовных факторов в социалистическом обществе на современном этапе, шире раскрыть принципы научного управления духовными процессами. Однако указанные моменты не снижают благоприятного впечатления о монографии, которая, на наш взгляд, будет весьма полезной и научным, и практическим работникам.

Л. А. Гуцаленко

М. И. Шлык. **Юлиан Брун — революционер, марксист-теоретик.** Минск: Университетское, 1987. 143 с.

Монография М. И. Шлыка — первая в Советском Союзе научная работа о Юлиане Бруне (1886—1942), видном участнике международного коммунистического и рабочего движения, активном борце с фашизмом. Как отмечает в предисловии посол Польской Народной Республики в СССР Владимир Наторф, книга, посвященная человеку, который « всю свою жизнь стремился к победе социалистических идей, развивал их и пропагандировал... не только обогащает наши знания о нем, но и служит укреплению традиций дружбы и сотрудничества обоих народов ».

Автор разносторонне освещает деятельность Ю. Бруна как редактора теоретического органа Компартии Польши «Нового пшегленда», как партийного публициста-теоретика и организатора революционной борьбы в Польше, Франции, Бельгии, Дании, Австрии и в СССР. В книге убедительно обосновывается вывод о том, что для развития и углубления теоретических взглядов Ю. Бруна многое дала его идеологическая и организационно-политическая деятельность в Белоруссии в 1929—1932 годах. Здесь он приобрел опыт партийного организатора и руководителя, тесно связанного с трудящимися массами. На III Пленуме ЦК КПЗБ (октябрь 1929 года) в докладе «О профсоюзах Западной Белоруссии» Ю. Брун разработал политику польского буржуазного правительства, прибегавшего к дроблению профсоюзов по принципу национальной принадлежности, что вело к подрыву интернационального единства рабочих. А в докладе «О характере революции в Западной Белоруссии» на VI Пленуме ЦК КПЗБ (октябрь 1932 года) аргументированно обосновал идею